

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ХОДЖАЕВ Бахшилло Камолович ҲУҚУҚ УСТУВОРЛИГИ ИНДЕКСИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎРНИНИ ЯХШИЛАШ МАСАЛАЛАРИ	8
2. СОДИКОВ Акмал Шавкат ўғли НОРМА ИЖОДҚОРЛИГИ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛИ ЙЎНАЛИШЛАРИ	13

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

3. УМИДУЛЛАЕВ Қаҳрамон Усманович ИЖРО ЭТУВЧИ ҲОКИМИЯТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШ БОРАСИДАГИ КАМЧИЛИКЛАР ТАҲЛИЛИ	20
--	----

ҲУҚУҚРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРҚОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. ОКЮЛОВ Омонбой, ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ХУСУСИЙ МУЛК ҲУҚУҚИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ БОРАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН САМАРАЛИ ИСЛОҲОТЛАР (ҚОНУНЧИЛИК ТАҲЛИЛИ ВА МАВЖУД МУАММОЛАР)	27
5. ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек Мирзатиллаевич, ОСОБЕННОСТИ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКИХ ПРАВ НА ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАХ.....	39
6. ERKINOV Bekzod THE PROCEDURE FOR REGULATING A FRANCHISE AGREEMENT (COMPLEX BUSINESS LICENSE) IN THE USA AND OTHER COUNTRIES	44

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗҚОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

7. УМАРХОНОВ Азизхон Шарипхонович РИВОЖЛАНГАН ХОРИЖ ДАВЛАТЛАРИ ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИНИНГ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА ТАЖРИБАСИ	49
8. БАРАКАЕВ Лазизжон Отақулович ТАФТИШ ТАЙИНЛАШ ВА ЎТКАЗИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	56
9. ИМОМНАЗАРОВ Алишер Хасанович КЎЗДАН КЕЧИРИШ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИНИ ЎТКАЗИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ЖИҲАТЛАРИ	63

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ДОКТРИНАСИДА ЭРКИН ҲАРАКАТЛАНИШ ҲУҚУҚИ ВА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ.....	78
---	----

11. РАХМАНОВ Шухрат Наимович СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ДОГОВОРНЫХ ИСТОЧНИКОВ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ БЕЗОПАСНОСТИ ПЕРСОНАЛА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	88
12. ЮНУСОВ Ҳайдарали МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	95
13. МАҲАМАТОВ Махмуд ХОДИМЛАР ВА ИШ БЕРУВЧИЛАР ВАКИЛЛИГИНИ ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ДАРАЖАДА ТАРТИБГА СОЛИНИШИ.....	102
14. САИДОВ Олим Чорикулович ЖАЗО ЎТАШНИ ДАВОМ ЭТТИРИШ УЧУН ФУҚАРОСИ БЎЛГАН ДАВЛАТГА МАҲКУМЛАРНИ ТОПШИРИШНИ РАД ЭТИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ	109
15. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна АХБОРОТ АСРИДА БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	115
16. VALIJONOV Daler Dilshodovich KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA XALQARO NAMKORLIKNING AYRIM MASALALARI.....	122
17. РАСБЕРГЕНОВА Сарбиназ Алишеровна РЕАЛИЗАЦИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ	129
18. СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОННИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ ДАВЛАТНИНГ ОЛИЙ МАҚСАДИДИР	137
19. РАХМАНОВ Абдумухтор Режжаббаевич ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И СТАТУС ЛИЧНОСТИ В ИСЛАМСКОМ ПРАВЕ	145

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна
ТДЮУ Халқаро ҳуқуқ ва инсон ҳуқуқлари кафедраси доценти в.б.,
юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)
E-mail: miruktamovaf@gmail.com

АХБОРОТ АСРИДА БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): МИРУКТАМОВА Ф.Л. Интернет тизимида болалар ҳуқуқлари ва хавфсизлигини таъминлаш: халқаро стандартлар ва хорижий таъриба // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2023) Б. 115-121.

 3 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-3-15>

АННОТАЦИЯ

Мақолада ахборот майдонида ОАВ ва интернет тармоқлари орқали кириб келаётган таҳдидлар шароитида болалар ҳуқуқлари ва уларнинг хавфсизлигини таъминлаш зарурати баён этилган. Онлайн муҳитда болалар ҳуқуқлари ва хавфсизлигини таъминлашда универсал даражада қабул қилинаётган халқаро стандартлар ҳақида маълумот берилган, айрим хорижий давлатларнинг соҳага доир амалиёти таҳлил қилинган. Мамлакатимизда болаларнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги қонунчилик ҳужжатлари ўрганилиб, муаллифнинг уни такомиллаштиришга доир таклиф ва мулоҳазалари келтирилган.

Калит сўзлар: болалар, интернет, онлайн муҳит, онлайн муҳитдаги болалар, болалар ахборот хавфсизлиги.

МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна
И.о. доцента кафедры Международного права и прав человека ТГЮУ,
доктор философии по юридическим наукам (PhD)
E-mail: miruktamovaf@gmail.com

ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ И БЕЗОПАСНОСТИ РЕБЕНКА В ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭПОХУ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается необходимость обеспечения прав детей и их безопасности в условиях угроз, исходящих через СМИ и интернет-сети в информационном поле. Представлена информация об общепризнанных международных стандартах обеспечения прав и безопасности детей в онлайн-среде, а также проанализирована практика некоторых зарубежных стран в данной сфере. Изучены национальные законодательные акты в области обеспечения информационной безопасности детей, представлены авторские предложения и выводы по их совершенствованию.

Ключевые слова: дети, интернет, онлайн-среда, дети в онлайн-среде, информационная безопасность детей.

MIRUKTAMOVA Feruza

Acting Assistant Professor of the Department of International Law
and Human Rights of TSUL, Doctor of Philosophy (PhD) in Law
E-mail: miruktamovaf@gmail.com

LEGAL ISSUES OF ENSURING THE RIGHTS AND SAFETY OF THE CHILD IN THE INFORMATION AGE

ANNOTATION

The article discusses the need to ensure the rights of children and their safety in the face of threats emanating from the media and Internet networks in the information field. Information is provided on generally recognized international standards for ensuring the rights and safety of children in the online environment, as well as the practice of some foreign countries in this area is analyzed. The national legislative acts in the field of information security of children are studied, the author's proposals and conclusions on their improvement are presented.

Keywords: children, internet, online environment, children in an online environment, information security of children.

Бугунга кунда глобал ахборот майдонида интернет тармоқлари, ОАВ ва бошқа коммуникация воситаларидан фойдаланган ҳолдаги таҳдидлар шароитида болалар ҳуқуқлари ва уларнинг хавфсизлигини таъминлаш масаласи муҳим аҳамият касб этмоқда. Рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши болалар ва ёшлар учун мулоқот қилиш, таълим олиш, маълумот алмашиш ва улардан фойдаланиш, шунингдек, уларнинг ҳаётига тааллуқли масалалар бўйича ўз фикр ва мулоҳазаларини билдириш учун мисли кўрилмаган имкониятларни яратмоқда. Шу билан бирга, интернет хизматларидан фойдаланиш онлайн муҳитда ҳамда реал ҳаётда ҳам болалар хавфсизлигига жиддий хавфлар туғдирмоқда. Қолаверса, бутун дунё бўйлаб COVID-19 пандемиясининг юзага келиши таълим ва ижтимоий алоқаларни давом эттириш мақсадида интернетдан фойдаланувчи болалар сонининг кўпайишига олиб келди. Пандемия давридаги чекловлар кўплаб ёш болаларнинг эрта онлайн мулоқот иштирокчисига айланишига сабаб бўлди, натижада ота-оналарнинг ҳам ўз касбий ва хизмат вазифалари билан бандлиги болаларнинг катталар назоратисиз интернетда турли номақбул контентларга кириши ҳамда турли жинсий зўравонликка олиб келувчи ахборот/материаллар тарқатувчи жиноятчилар тузоғига тушиш хавфини кучайтириб юборди. Кибербуллинг (киберзўравонлик), кибер таъқиб қилиш, кибергруминг (ғараз ниятда болалар билан дўстона муносабатларни ўрнатиш) шундай хавфлар жумласига киради [1].

Сатистик маълумотлар 2019 йилда дунё аҳолисининг ярмидан кўпи интернетдан фойдаланганини кўрсатди. Интернет фойдаланувчиларининг аксарият қисми 44 ёшдан кичик бўлиб, 16-24 ва 35-44 ёш гуруҳларида ундан фойдаланиш ҳажми бир хил эканлигини кўриш мумкин. Дунё миқёсида ҳар учинчи интернет фойдаланувчиси (0-18 ёш) болалардир ва UNICEF маълумотларига кўра, ёшлар массасининг 71 фоизи интернетдан фойдаланадилар [2].

БМТ маълумотиغا кўра, 2022 йилда 15 ёшдан 24 ёшгача бўлган ўсмирларнинг 75 фоизи интернетдан фойдаланган. Бугунги кунда дунё бўйлаб ҳар ярим сонияда бир бола биринчи марта интернетга уланмоқда [3].

ЮНИСЕФ маълумотларига кўра, интернет фойдаланувчиларининг учдан бир қисми 18 ёшгача бўлган болалар ва ўсмирлар ташкил қилар экан. Ана шундай бир ҳолатда, глобал тармоқда ўз жонига қасд қилишнинг осон йўллари тарғиб қилувчи 9 минг,

шаҳвоний мазмундаги 4 мингдан зиёд сайт мавжудлиги аниқланган. Шунингдек, ЮНИСЕФ ўтказган сўровлар интернетдан фойдаланадиган ўсмирларнинг 90 фоизи ахлоқсиз сурат ва видеоларга дуч келиши, 60 фоизи эса бу турдаги ахборотни излаганини кўрсатмоқда [4].

Таҳлиллардан кўриниб турибдики, ахборот маконида болаларни ҳимоя қилиш, интернет тизимида улар хавфсизлигини таъминлаш масаласи халқаро ҳамжамият олдида турган жиддий муаммолардан биридир. Бу борада бир қатор халқаро ташкилотлар томонидан ҳам халқаро ҳужжатлар қабул қилинмоқда, давлатларга соҳага доир кўрсатмалар ишлаб чиқилмоқда. Хусусан, БМТ ўз фаолияти доирасида болаларни турли хил бузғунчи ғоялар ва интернет таҳдидларидан ҳимоя қилиш мақсадида давлатларга кўрсатмалар бериб келмоқда.

Аввало таъкидлаш лозимки, боланинг ахборотдан баҳраманд бўлиш ҳуқуқи БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясида ўз аксини топган. Унга кўра, иштирокчи давлатларнинг боланинг соғлом, жисмоний ва руҳий ривожланишига кўмаклашишга қаратилган ахборотлардан баҳраманд бўлишини таъминлаш мажбурияти эътироф этилган (17-модда). Бироқ, ҳозирги кунда ахборот майдонларида жамиятнинг психологик ва руҳий муҳитини бузувчи, анъанавий маданий, ахлоқий, этикавий ва эстетик қадриятларга зарар етказувчи ғояларнинг ҳам мавжудлиги уларга қарши курашнинг ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш лозимлигини кўрсатмоқда. Бу эса ҳар қандай давлатда ижтимоий хатар гуруҳига мансуб болалар сони ошишининг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга [5].

БМТ Бош Ассамблеясининг “Рақамли асрда шахсий дахлсизлик ҳуқуқи тўғрисида”ги 68/167-сон Резолюцияси [6] интернет тизимида инсонларнинг шахсий дахлсизлик ва ўз фикрини эркин баён этиш ҳуқуқларини мустаҳкамлайди. Бундан ташқари, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари Кенгашининг 32/13-сонли “Интернетда инсон ҳуқуқларини қўллаб-қувватлаш, ҳимоя қилиш ва таъминлаш тўғрисида”ги Резолюциясида [7] инсон ҳуқуқлари реал ҳаётда қандай ҳуқуқларга эга бўлса, онлайн муҳитда ҳам ҳимоя қилиниши кераклиги баён этилган.

БМТ Бош Ассамблеясининг “Бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлаш” [8] (2014), “Болаларни камситишдан ҳимоя қилиш” [9] (2014) каби ҳужжатларда БМТнинг давлатларга интернет орқали болаларни камситиш ва уларни таҳқирлашнинг олдини олиш бўйича кўрсатмалари акс этган.

2021 йилда БМТнинг Бола ҳуқуқлари бўйича Кўмитаси томонидан эълон қилинган “Рақамли маконда болалар ҳуқуқлари” номли 25-сонли Умумий тартибдаги мулоҳазалари [10] эълон қилинди. Унда Кўмитанинг аъзо-давлатларга рақамли маконда болалар ҳуқуқларини таъминлашга доир кўрсатмалари белгиланган. 2021 йилда БМТнинг Жиноятчиликнинг олдини олиш ва жинойий одил судлов бўйича XIV Конгресси томонидан қабул қилинган Киото декларациясида ҳам ахборот асрида болаларни турли зарарли ғоялардан асраш ҳамда интернет тизимида уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда давлатлар ҳамкорлигини йўлга қўйишга оид тавсиялар кўрсатиб ўтилган [11].

Болаларни ноҳуш ахборот таъсирларидан ҳимоя қилиш ва онлайн муҳитда уларнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳар бир давлат олдида турган асосий вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Дунё тажрибасига қарайдиган бўлсак, АҚШда *Болаларнинг онлайн махфийлигини ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун* (Children’s Online Privacy Protection Act) қабул қилинган бўлиб, унда белгиланишича, 16 ёшгача бўлган шахсларнинг шахсий ҳаёти билан боғлиқ ҳар қандай маълумот фақат ота-оналарининг розилиги билан тарқатилиши мумкин, интернет-почтани рўйхатдан ўтказиш, ижтимоий тармоқлар ва видео-хостингда ўз саҳифасини яратиш фақат ота-оналарнинг розилиги билан амалга оширилади. Шунингдек, АҚШда шахсий калит ёрдамида интернетга идентификацион уланиш амалиёти кенг тарқалган. Бу эса ота-оналарга боланинг интернетдаги фаолиятини кузатиш имконини беради [12].

Хитойда эса давлат даражасида ишлаб чиқилган филтрлаш тизимлари орқали мамлакатдаги барча интернет-миллий филтрлаш амалга оширилади. Шунинг билан

бирга, Хитой вояга етмаганлар орасида интернетдан фойдаланиш маданиятига доир фаол тарғибот сиёсатини ҳам олиб бормоқда. Ҳар йили мамлакатда “миллий кибер ҳафталиги” ўтказилади, унинг доирасида 200 миллион интернетдан фойдаланувчилар мобил қурилмаларига турли хил ўқув материалларини қабул қиладилар [13].

Буюк Британияда эса ҳолат аксинча, турли оммавий ахборот воситаларининг, шунингдек, интернет сайтларининг ахборот мазмунини назорат қилиш мамлакатда ўзини ўзи бошқарувчи ташкилотларни жалб қилиш орқали самарали амалга ошириб келинмоқда. Кўпинча бундай ташкилотлар шартномага мувофиқ ташкил этилиб, бир томонда - ҳукумат ва полиция, иккинчи томонида эса – мутахассислардан иборат жамоатчилик вакилларида иборат бўлади. Шундан келиб чиқиб, Буюк Британияда бир қанча жамоатчилик уюшмалари (ассоциациялар) фаолият юритади. Филмлар ва видеоматериаллар устидан назоратни Британия Фильмларни таснифлаш қўмитаси (The British Board of Film Classification) амалга оширса, матбуот устидан назоратни ўзини ўзи тартибга солувчи ташкилот – Матбуот шикоятлари комиссияси (Press Complaints Commission) назорат қилади. Реклама назоратини – Реклама стандартлари хизмати (The Advertising Standards Authority) амалга оширади. Интернетга келсак, бу ерда Интернет-контент таснифини амалга оширувчи ассоциация (Internet Content Raition Association) мавжуд бўлиб, у интернет-сайтлар учун ёш белгиларини ишлаб чиқади, шунингдек, интернетда болалар порнографияси ва бошқа ахлоқсиз материалларнинг тарқалишини назорат қилиш, уларни қидириш ва ўчириш билан шуғулланувчи Интернетни назорат қилиш Фонди (Internet Watch Foundation) фаолият кўрсатади [14].

Янги Зеландияда 2015 йилда қабул қилинган *Зарарли рақамли коммуникациялар тўғрисидаги Қонунда* [15] кибермаконда содир этилган ножўя хатти-ҳаракатлар, кибербуллингдан тортиб порнографиягача бўлган онлайн хавф ва таҳдидларнинг кўп турлари санаб ўтилган.

Таниқли олим М.М.Кучерявий талқинида айтганда, ҳозирги кунда глобал ахборот майдонида интернет тармоқлари, ОАВ ва бошқа коммуникация воситалари орқали кириб келаётган таҳдидлар шароитида ёшларни бузғунчи ахборот ва психологик таъсирлардан ҳимоя қилиш асосий вазифалардан бўлиб қолмоқда [16]. Мамлакатимизда ҳам бугунги кунда ахборот хавфсизлигини таъминлаш инсон ва жамият барқарорлигини сақлашнинг энг асосий омилларидан бири сифатида намоён бўлмоқда, шундан келиб чиқиб, юртимизда амалга оширилаётган ҳуқуқий ислохотларнинг асосий мавзусини болалар ва ёшларнинг соғлом ва баркамол бўлиб етишишига ҳамда уларни маънавий-маърифий жиҳатдан ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирлар ташкил этмоқда.

Ҳуқуқшунос Б.Умирзаков интернетда болалар улушининг кун сайин ортиши тўғрисида фикр билдириб, ўз тадқиқот ишида бутун дунё бўйлаб интернет тармоғига уланганлар сонининг 3 миллиарддан ошаётганлигини келтиради ҳамда унда Ўзбекистон фуқаролари сонининг 13 миллионни ташкил этиши ҳақида маълумот беради. Тадқиқотчи фикрича, тармоққа уланувчилар массасининг асосий қисми ёшларга тўғри келишини ҳисобга олганда, мамлакатимизда интернет тизимида ҳам болаларнинг ҳуқуқлари ва хавфсизлигини таъминлаш, соҳага доир қонунчилик ҳужжатларини янада такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга [17]. Ҳозирги кунда мазкур соҳада миллий қонунчилигимиз доирасида болаларни улар соғлиғига зарар етказувчи ахборотлардан асраш, болалар учун хавфсиз интернет маконини яратишга доир бир қатор қонунчилик ҳужжатлари қабул қилинган.

Жорий йилда янги таҳрирда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 33-моддасида давлат интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланишни таъминлаш учун шарт-шароитлар яратиши лозимлиги тўғрисидаги норма кўрсатилган, шунингдек, Асосий қонуннинг 78-моддасида боланинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш, шунингдек, уларни ҳимоя қилиш, унинг жисмоний, ақлий, маданий жиҳатдан тўлақонли ривожланиши учун энг мақбул шарт-шароитларни яратиш давлатнинг мажбурияти эканлиги белгилаб қўйилган [18].

Ўзбекистон Республикаси “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги

Қонунининг 16-моддасида ҳар бир бола ўзининг соғлиғи, ахлоқий ва маънавий камол топишига зиён етказмайдиган ахборотни олиш, ҳар қандай ахборотни излаш, олиш ва тарқатиш ҳуқуқига эга эканлиги, аммо бунда қонунда назарда тутилган чеклашлар инобатга олиниши назарда тутилган. Шунингдек, қонунга асосан, порнография, шафқатсизлик ва зўравонликни намойиш этувчи, инсон қадр-қимматини таҳқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишига сабаб бўлувчи оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш, адабиётларни тарқатиш ҳамда фильмларни намойиш этиш таъқиқланади [19].

2017 йил 8 сентябрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонунининг мақсади ҳозирги кунда интернет тизимида айланаётган ҳамда кенг жамоатчилик эътиборига ҳавола этилаётган ахборотларнинг хавфсиз эмаслигини инобатга олган ҳолда, болаларни уларнинг онги ва соғлиғига зарар етказувчи ахборотлардан ҳимоя қилишдан иборат. Қонуннинг асосий мақсади болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Мазкур Қонун билан Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги махсус ваколатли давлат органи этиб белгиланган. Қонунда ахборотнинг хавфлар даражалари ва хавфсизликни таъминлаш чоралари белгилаб берилган. Хужжатга кўра, ахборотни тарқатишда унга ёш тоифасига оид белги қўйиш мажбурий [20]. Бироқ бу қоида фақатгина миллий контентдаги ижтимоий тармоқларда, сайтларда берилаётган ахборотларга нисбатан қўлланилади. Бироқ ҳозирги кунда ёшлар фаол фойдаланадиган аксарият ижтимоий тармоқлар эса миллий контентимиз платформаларига кирмайди, демак уларда берилаётган ахборотга ёшга оид тоифа белгисини қўйишнинг имкони йўқ.

1997 йил 24 апрелда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида”ги Қонунининг 11-моддасида оммавий ахборот воситалари эълон қилинаётган ахборотнинг тўғрилигини текшириб кўришлари шарт ва улар ахборот берувчи билан биргаликда унинг тўғрилиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгар бўлиши белгиланган. Бу борада жавобгарлик масалалари Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси ҳамда Жиноят кодексида ўрнатилган.

Шунинг билан бирга, ҳар қандай маълумотларнинг интернетда тарқатилишига йўл қўйилмаслигига доир бир қанча қоидалар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 26 март 137-сон Қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси ахборот ресурсларини тайёрлаш ва уларни маълумотлари узатиш тармоқларида, шу жумладан, Интернетда тарқатиш тартиби тўғрисидаги Низомда ўрнатилган бўлиб, унга кўра Интернет тармоқларига уланаётган ахборот тизимлари ахборот хавфсизлигига қанчалик жавоб берилиши текширилгандан сўнг, яъни ахборот хавфсизлиги талабларига мувофиқ аттестациядан ўтказилгандан кейин Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг рухсати билан амалга оширилади. Бу дегани, мамлакатимиз ҳудудида интернетга жойлаштириладиган маълумотларга муайян чекловлар қўйилган, бироқ чет эт давлатлари сайтларидан Ўзбекистонга кириб келаётган ахборот хавфсизлиги муаммолигича қолмоқда. Зеро, интернет маконида болалар онги ва маънавиятига зарар етказувчи, ваҳшийлик, зўравонлик, порнография ва инсон руҳиятига салбий таъсир кўрсатувчи ахборот маҳсулотлари кун сайин кўпайиб бораётгани ҳам сир эмас.

Бундан ташқари, мамлакатимизда ахборот хавфсизлигини ҳамда интернет тизимининг хавфсиз маконга айланишини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 8 июндаги 317-сон қарори асосида болаларни уларнинг соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш соҳасидаги экспертларни аккредитация қилиш ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари ахборот хизматлари раҳбарларини аттестациядан ўтказиш бўйича давлат хизматлари жорий

этилиши белгиланди. Унга қўра, my.gov.uz порталида “Болалар соғлиғига зарар етказувчи ахборотдан ҳимоя қилиш бўйича экспертларни аккредитация қилиш” хизмати ишга туширилди.

Умуман олганда, мамлакатимизда ахборот майдонида – интернет тармоқлари, ОАВ ва бошқа коммуникация воситалари орқали кириб келаётган таҳдидларни бартараф этиш ва уларнинг олдини олишга қаратилган қонунчилик меъёрлари қабул қилинган ва уларни такомиллаштириш жараёни давом этмоқда. Мазкур норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг амалда ишлашини таъминлаш мамлакатимизда ахборот хавфсизлиги соҳасини бошқаришда муҳим ҳисобланади. Бугунги кунда ҳаётимизга шиддат билан кириб келаётган ахборотларни ижобий ёки салбий деб таҳлил қилиш ўта мураккаб жараёндир. Шундай экан, ОАВ, интернет тармоқлари ва бошқа коммуникация воситалари орқали кириб келаётган турли ахборий таҳдидларга қарши болаларда ахборот истеъмоли маданияти ҳамда танқидий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш, уларнинг медиа-саводхонлигини ошириш, интернет тизимида кибер-гигиена ва рақамли этикет қоидаларига риоя этишларини таъминлаш муҳим аҳамият касб этади. Умуман олганда, болаларнинг ахборот майдонидаги хавфсизлигини таъминлаш кўп қиррали фаолият соҳаси бўлиб, унга фақат тизимли ёндашув муваффақият келтириши мумкин. Мамлакатимизда айнан шу соҳада аниқ мақсад ва тизимли қарашларни ўзида акс этган комплекс чора-тадбирлардан иборат концепциянинг қабул қилиниши болаларни ноҳуш ахборот таъсирлари ҳамда интернет таҳдидларидан ҳимоя қилишда муҳим дастурий ҳужжат бўлиб хизмат қилади. Таклиф ўрнида, *Ўзбекистонда болаларнинг ахборот хавфсизлиги концепциясини* қабул қилиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз. Мазкур Концепция билан мамлакатимизда болаларнинг ахборот хавфсизлигини таъминлашнинг асосий тамойиллари, соҳага доир давлат сиёсатининг устувор вазибалари, шунингдек, ҳуқуқий, ташкилий ва технологик чоралар тизимининг аниқ йўналишларини белгилаш таклиф этилади.

Концепцияда қуйидаги вазибаларни белгилаш муҳим деб ҳисоблаймиз:
мактабларда ахборот хавфсизлиги ва рақамли саводхонлик дарсларини жорий этиш;
ота-оналар, ўқитувчилар ҳамда фаолияти болалар ва ўсмирларни ўқитиш, тарбиялаш ва улар бўш вақтини самарали ташкил этиш билан боғлиқ бошқа мутахассислар учун доимий равишда маънавий ва маърифий тадбирлар ташкил этиш;
босма ва электрон оммавий ахборот воситаларида болалар ва ўсмирлар учун ижтимоий аҳамиятга эга лойиҳаларни ишлаб чиқишни янада ривожлантириш;
фуқаролик жамияти институтлари билан фаол ҳамкорликни йўлга қўйиш ва б.
Уйлаймизки, мазкур вазибаларнинг амалга оширилиши, аввало, болаларда ахборот истеъмоли маданияти ҳамда танқидий фикрлаш кўникмаларининг шаклланишига, медиа-саводхонлик даражасининг ошишига, интернет тизимида болаларга нисбатан зўравонлик ва таъқиблар, шу жумладан, онлайн режимда жабрланган болалар сони камайишига хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Мируктамова Ф. Виртуал оламдаги болалар// *Huquq va burch* №1. –. Тошкент: 2020.–Б.58.
2. OECD, “New Technologies and 21st Century Children: Recent Trends and Outcomes”, Education Working Paper No. 179.
3. Безопасность детей и молодежи в Интернете. <https://www.un.org/ru/global-issues/child-and-youth-safety-online>).
4. Дети в цифровом мире. Публикация Отдела коммуникации UNICEF 3 United Nations Plaza New York, NY 10017, USA.
5. M Feruza, M Makhmud. Factors of occurrence of children at risk and their psychological characteristics, - *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 2020.-1690 б.
6. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН от 18 декабря 2013 года № A/RES/68/167 «Право на неприкосновенность личной жизни в цифровой век». <https://www.un.org/ru/>

[ga/third/68/third_res.shtml](https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=57e9166b4)

7. Резолюция, принятая Советом по правам человека. 1 июля 2016 года. 32/13. Поощрение, защита и осуществление прав человека в Интернете. <https://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=57e9166b4>

8. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН “Поощрение и защита прав детей” (А/РЕС/69/157 от 5 декабря 2014 г.)

9. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН “Защита детей от издевательств” (А/РЕС/69/158 от 18 декабря 2014 г.)

10. General comment No. 25 (2021) on children’s rights in relation to the digital environment. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=ru&TreatyID=5&DocTypeID=11

11. Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development. https://www.unodc.org/documents/commissions/Congress/21-02815_Kyoto_Declaration_ebook_rev_cover.pdf

12. Laila Robiatul Adawiah, Yeni Rachmawati. Parenting Program to Protect Children’s Privacy: The Phenomenon of Sharenting Children on social media. April 2021. JPUD - Jurnal Pendidikan Usia Dini 15(1):162-180. DOI: 10.21009/JPUD.151.09.

13. Остроушко, А. В., Защита информационной безопасности несовершеннолетних в КНР / А. В. Остроушко, А. А. Букалеров, С. А. Букалеров // Legal Bulletin. - 2018. - Т. 3. № 1-2. - Б. 59.

14. Elena Martellozzo, Jeffrey DeMarco. Exploring the removal of online child sexual abuse material in the UK: Processes and practice, Crime Prevention and Community Safety, 22(1):1-20. December 2020. DOI:10.1057/s41300-020-00099-2

15. Harmful Digital Communications Act 2015, <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2015/0063/latest/whole.html>

16. Кучерявый М. М. К пониманию политики модернизации национальной безопасности // Управленческое консультирование. 2015. № 11.-С.19–32.

17. Умирзаков Б. Вояга етмаганлар жиноятчилигининг олдини олишнинг ўзига хос жиҳатлари. “Одил судлов” журнали. №5/2020. – 13 б.

18. Янги тахрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (2023 йил 30 апрель куни ўтказилган Ўзбекистон Республикаси референдумида умумхалқ овоз бериш орқали қабул қилинган) // URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6445145>.

19. 2008 йил 7 январдаги Ўзбекистон Республикасининг “Бола ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни // <https://www.lex.uz/acts/1297315>

20. 2017 йил 8 сентябрдаги Ўзбекистон Республикасининг “Болаларни уларнинг соғлиғига зарар etkazувчи ахборотдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуни, <https://lex.uz/docs/3333797>